

In pievel cun blers dretgs – la democrazia directa sin plaun federal

■ En strusch in auter stadi po il pievel participar uschè fermamain a las decisiuns politicas sco en Svizra. La lunga tradiziun democratica, la dimensiun modesta ed il dumber d'abitants relativamain pitschen, ma er l'auta quota d'alfabetisaziun ed ina purschida da medias multifara è decisiva per il funcziunament da questa furma da stadi particulara. Il pievel svizzer è tenor la Constituziun federala il suveran dal pajais, damai l'istanza politica suprema. Il suveran cumpiglia tut las dunnas ed ils umens creschids cun dretg da burgais svizzer – quai è bundant 5,2 milliuns burgais e burgais – e correspunda a bunamain dus terzs da la populaziun. Ils Svizzers sut 18 onns ed ils esters n'han nagins dretgs politics sin plaun federal.

Tenor artitel 136 da la Constituziun federala pon las Svizras ed ils Svizzers che disponan dals dretgs politics

en fatgs federals sa participar a las elecziuns dal Cussegl naziun ed a las votaziuns federalas e dastgan lantschar e suttascriver inziativas dal pievel e referendum en fatgs federals. D'in ulterior instrument politic, il dretg da petiziun, po schizunt mintga persona far diever e quai independentamain da sia vegliadetgna e nazionalitad.

Il dretg d'eleger

Mintga quatter onns elegia il pievel ils 200 commembers dal Cussegl naziun. Tut las Svizras ed ils Svizzers sur 18 onns han il dretg d'eleger activ e passiv. Quai signifitga ch'ellas ed els dastgan ir ad eleger ed er sa metter a disposiziun sco candidatas e candidats. Sulettamain las personas empliadas tar la Confederaziun ston sa decidir, sch'ellas vegnan elegidas, ubain per lur professiun ubain per lur mandat politic.

En ils chantuns cun pli ch'ina sedia en il Cussegl naziun han ils votants pliras pussaivladads per eleger la deputada u il deputà giavischà. Els pon scriver sin ina glista vida ils nums da lur candidatas e candidats preferids. Els pon inoltrar ina glista prestampada cun ils nums da las candidatas e dals candidats d'ina singula partida – u modifitgar questa glista.

Per modifitgar la glista datti trais metodad lubidas, las qualas èn er cumbinablas: els pon stritgar ils nums; els als pon panaschar respectivamain maschadar, quai vul dir integrar nums d'autras glistas. Ultra da quai pon els cumular candidatas e candidats, quai vul dir scriver lur nums duas giadas sin ina glista. Las partidas pon er sezzas metter duas giadas il num dals candidats sin la glista (ma betg pli savens),

damai «precumular» per augmentar lur schanza da vegnir elegids.

Er sche las elecziuns dal Cussegl dals chantuns n'èn betg regladas sin plaun federal, èn tuttina tut ils chantuns sa decidids per l'elecziun tras il pievel. Tut ils 246 commembers da l'Assamblea federala vegnan damai elegids directamain da las burgaisas e dals burgais.

Il dretg da votar

Tut las Svizras ed ils Svizzers ch'han accumpì 18 onns e n'èn betg sut tutela pervi da malsogna u flauvleza mentala, han il dretg da votar. Per regla han las votantas ed ils votants quatter giadas ad onn la pussaivladad da s'exprimer davart dumondas da la politica federala. En media pon els approvar u refusar mintgamai trais fin quatter fatschentas; en cas excepziunals dentant er passa il dubel.

La populaziun po votar davart inziativas dal pievel e referendum: il referendum è obligatoric per tut las midadas da la Constituziun sco er per l'adesiun da la Svizra a tschertas organisaziuns internaziunales. En quests cas è ina votaziun dal pievel damai obligatorica. Per ch'in tal project vegnia approvà d'ora la maioritad dubla: la maioritad dal pievel (maioritad da las vuschs valaivlas en l'entir pajais) e la maioritad dals chantuns (maioritad dals chantuns, en ils quals ils votants han acceptà il project).

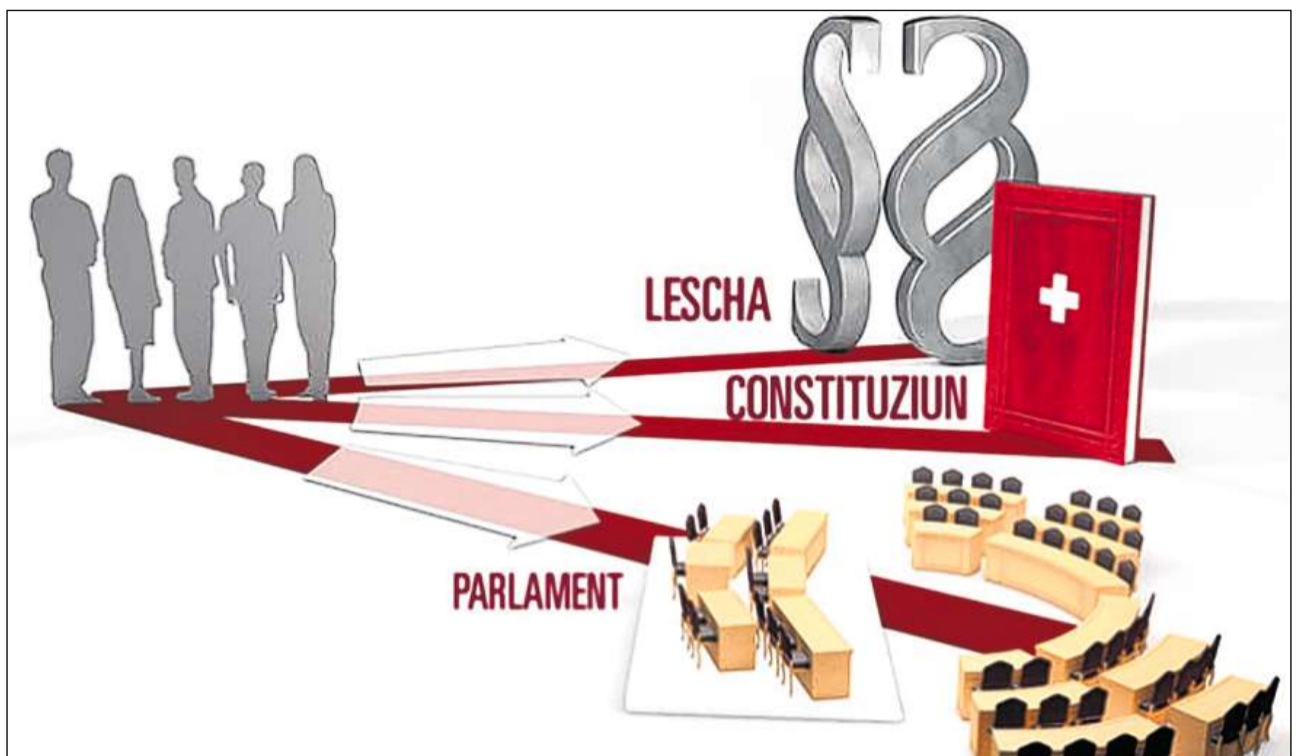
Leschas, modifitgadas u novas, e sumegliants conclus dal Parlament sco er tschertas convegnas internaziunales vegnan mo suttamessas a la votaziun dal pievel, sche quai vegn pretendi cun il referendum facultativ. Per approvar in tal project tanscha la maioritad dal pievel.

Grazia a la votaziun electronica, che vegn numnada en Svizra vote électronique, vegn ins a pudair sa participar en l'avegnir sur l'internet a las elecziuns ed a las votaziuns e na sto betg pli ir personalmain a l'urna. Questa nova pussaivladad per exercitar ils dretgs politics vegn extendida pass per pass dapi l'onn 2000. Si'introducziun è fitg pretensiusa, perquai ch'il sistem sto ademplier criteris da segirezza extremamain auts. Ils sistems ston esser fidads, precis e gists ed els ston garantir il secret da votaziun.

Il dretg d'iniziativa

Las inziativas dal pievel valan sco il motor da la democrazia directa, perquai ch'ellas na vegnan betg lantschadas dal Parlament, mabain da las burgaisas e dals burgais sez. Quels pon pretendir ina decisiun dal pievel davart ina midada u ina cumpletaziun da la Constituziun federala proponida dad els. Per che l'iniziativa dal pievel saja valaivla, èsi necessari da rimnar entaifer 18 mais las suttascripziuns da 100 000 personas cun dretg da votar.

Las suttascripziuns inoltradas ve-

Ils dretgs dal pievel federal en survista.

gnan controlladas da duas autoritads: Las vischnancas attestan la valaivladad da las suttascripziuns. Ellas controllleschan, sche las suttascripziuns ed ils suttascribers èn inscrits en il register electoral, sch'ina persona ha suttascribt pliras giadas e sch'igl è eventualmain avant maun ulteriuras mancanzas. La Chanzlia federala controlllescha l'attestaziun da las glistas da suttascripziun inoltradas ed eruescha il dumber total da suttascripziuns valaivlas (e nunvalaivlas).

L'iniziativa dal pievel po vegnir formulada sco proposta generala u – quai ch'è bler pli savens il cas – sco text cumpletamain redigì, uschia ch'il Parlament e la Regenza n'al pon betg pli modifitgar. Mintgant reageschan las autoritads cun ina cuntraproposta directa pli moderada sin in'iniziativa inoltrada, sperond che quella vegnia plitost acceptada dal pievel e dals chantuns. Dapi il 1987 permetta il dubel gea en las votaziuns davart inziativas dal pievel d'approvar tant l'iniziativa sco er la cuntraproposta; cun ina dumonda da tagl vegn alura erui tgenin dals dus texts che entra en vigor, en cas che tuts dus cuntanschan la maioritad dal pievel e dals chantuns.

Sin plaun federal pon ins pretendir cun in'iniziativa dal pievel mo la midada da la Constituziun federala, però betg la revisiun d'ina lescha federala existenta u l'introducziun d'ina nova. Sin plaun chantunal èsi dentant pussaivel en differents chantuns da pretendir cun in'iniziativa dal pievel la midada d'ina lescha. Quest gener d'iniziativa numnan ins inziativa legislativa.

Co lantschan ins in'iniziativa?

L'emprim ston ins fundar in comité d'iniziativa che cumpiglia almain 7, maximalmain dentant 27 personas cun dretg da votar. Il comité scriva il text da l'iniziativa, u en furma d'ina proposta generala u sco text preparà, e la dat in titel. Sin dumonda metta la Chanzlia federala a disposiziun al comité d'iniziativa musters per las glistas da suttascripziun.

Il text vegn inoltrà a la Chanzlia federala. Quella translatescha el en las autras linguas uffizialas. Suentar ch'il comité ha approvà las translaziuns, suttametta el a la Chanzlia federala in muster da la glista da suttascripziun ed ina declaraziun en scrit dals commembers dal comité d'iniziativa, cun la quala quels conferman ch'els appartegnan definitivamain al comité d'iniziativa.

La Chanzlia federala controlla sch'il text ed il titel da l'iniziativa correspundan a las prescripziuns legalas e relascha ina disposiziun davart questa examinaziun preliminar. Questa disposiziun vegn publicada en il Fegl uffizial federal.

A partir da quest mument ha il comité d'iniziativa 18 mais temp per rimnar almain las 100 000 suttascripziuns necessarias, da laschar confermar quellas da las vischnancas e d'inoltrar ellas a la Chanzlia federala. Probablmain n'èn betg tut las suttascripziuns valaivlas. I vegn perquai recumandà da rimnar passa 100 000 suttascripziuns. I sto er vegnir resguardà che las vischnancas dovan in tschert temp per examinar las suttascripziuns. Igl è perquai d'inoltrar las suttascripziuns a las vischnancas a temp, perquai ch'il termin da 18 mais è definitiv.

In'iniziativa dal pievel è reussida, sche almain 100 000 suttascripziuns vegnan decleradas da la Chanzlia federala sco valaivlas. La votaziun dal pievel na vegn betg realisada immediatamain. Dal mument che l'iniziativa è vegnida inoltrada fin a la votaziun dal pievel passan per regla plirs onns.

Il dretg da referendum

Il pievel ha il dretg da s'exprimer davart decisiuns prendidas dal Parlament. Tscherts relaschs dal Parlament, en spezial midadas da la Constituziun federala, ston vegnir suttamess obligatoricamain a la votaziun dal pievel. Ins numna quai «referendum obligatoric». Per ch'ina midada costituziunala vegnia acceptada, dovan la maioritad dal pievel e dals chantuns (maioritad dubla).

Las leschas federalas, ils conclus federals e tscherts contracts internaziunals èn suttamess al referendum facultativ. Quai vul dir ch'els vegnan decidids a l'urna, sche 50 000 burgaisas e burgais pretendan quai. Las suttascripziuns ston esser avant maun entaifer 100 dis suenter la publicaziun dal decret. In referendum po er vegnir pretendi da 8 chantuns ensem. Il relasch correspondent entra tuttina en vigor, sch'il referendum vegn refusà. Per refusar il referendum basta la maioritad dal pievel (maioritad simpla).

Il dretg da referendum è ina sort da veto che retardescha il process politic cun bloccar las midadas decisivas dal Parlament u da la Regenza u cun tardivar lur effect. Perquai vegn il dretg da referendum savens considerà sco frain en il maun dal pievel. Ma el contribuescha er a la concordanza: el sforza numnamain il Parlament d'integrar uschè blers circuls da personas interessadas sco pussaivel en la discussiun davart novas leschas u midadas da lescha e da chattar uschia in cumpromiss ch'è acceptabel per ina maioritad, vul dir cunter il qual nagin na lantscha pli tard in referendum facultativ.

Il referendum datti er sin il plaun dals chantuns e da las vischnancas. La

glista dals temas, cunter ils quals ins po far in referendum, è savens pli lunga che sin plaun federal. Uschia datti en plirs chantuns la pussaivladad da far in referendum da finzas (per expensas che surpassan in tschert import).

Il dretg da petiziun

Il dretg da petiziun è il dretg da drizzar en scrit in giavisch ad in'autorità competent. L'object da la petiziun po esser mintga activitad dal stadi. Las autoritads èn obligadas da prender enconuschientscha da las petiziuns, era sch'i n'è betg obligatoric da responder ad ellas. En la pratica vegnan dentant tut las petiziuns tractadas e respundidas.

Il dretg da petiziun vala per tut las personas, pia betg mo per las burgaisas ed ils burgais cun dretg da votar: mintga persona, independentamain da la vegliadetgna e da la nazionalitad, po lantschar ina petiziun. Ina petiziun consista per regla d'in titel e d'in text. La furma n'è però betg prescritta. La petiziun po vegnir formulada sco supplica, sco pretensiun u sco proposta simpla.

Per gronda part ha la petiziun la furma d'ina glista da suttascripziuns. Las suttascripziuns vegnan savens rimnadas sin via. Pussaivel èsi però er da las rimnar sur l'internet. In termin, entaifer il qual las suttascripziuns ston esser rimnadas, datti precis uschè pauc sco in dumber minimal da suttascripziuns.

Dretg da votar da las dunnas

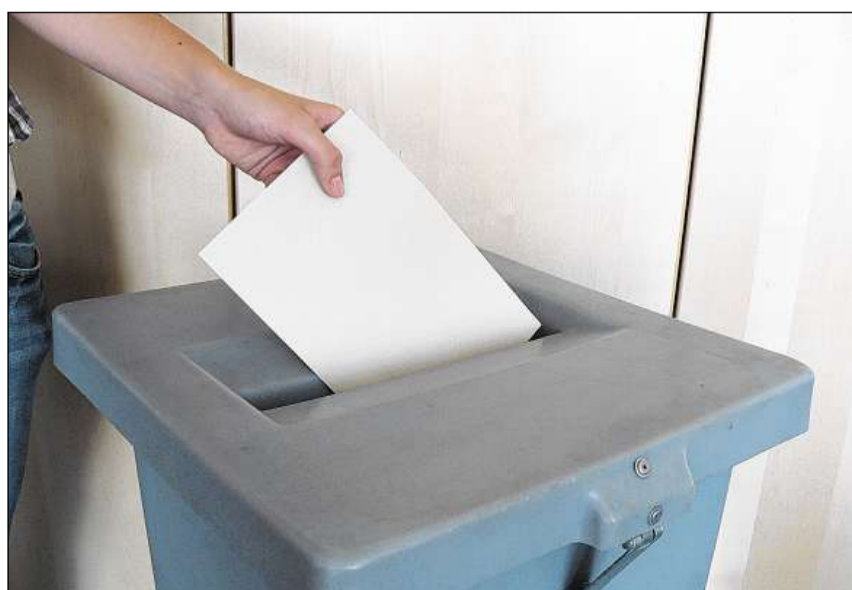
La Svizra ha introduci il dretg da votar da las dunnas sco in dals ultims pajais sin tut il mund. Pir dapi l'onn 1971 pon las dunnas votar ed eleger e sa laschar eleger sin plaun federal. Vad e Neuchâtel han introduci il dretg da votar da las dunnas l'onn 1959 sin plaun chantunal ed èn uschia stads ils emprims. Il pli ditg s'opponi encunter ha il chantun Appenzell Innerrhoden. El ha introduci il dretg da votar da las dunnas pir l'onn 1990, sin decisiun dal Tribunal federal.

La preschentaziun:

Dossier «Dretgs politics federals».

Dapli infurmaziuns:

chatta.ch/?hiid=3500
www.chattà.ch

Las burgaisas ed ils burgais svizzers pon votar davart referendum obligatorics e facultativs sco er davart inziativas dal pievel.

FOTO HOLGER LANG / PIXELIO